

Міжнародні відносини наприкінці XIX – на початку XX ст.

Наприкінці XIX ст. відбулися суттєві зміни у міжнародних відносинах. Військова могутність держав і їхній вплив на міжнародну політику залежали від рівня економічного розвитку. Сильна економіка стала запорукою досягнення державою зовнішньополітичних цілей.

Крім цього, на міжнародну політику впливало поширення серед провідних європейських країн націоналістичних поглядів. Пригадайте, пангерманізм у Німеччині, пантюркізм — в Османській імперії, панславізм — у Російській імперії. Та й не забувайте про ідеї Сесіла Родса щодо виняткової ролі англосаксів в історії людства.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. поступово завершується поділ світу. Загострюються відносини між провідними країнами світу: Німеччиною, Великою Британією, Російською імперією, Францією, Австро-Угорщиною. Однак, незважаючи на протиріччя та територіальні суперечки, у Європі тривала епоха «відносного спокою». Війни й далі траплялися, але таких масштабних, як на початку і в середині XIX ст., уже не було.

Що ж стримувало європейські країни? По-перше, страх перед революціями. Провідні країни були готові до будь-яких союзів чи альянсів, аби тільки не було повторення подій, які сталися протягом 1848–1849 рр. («Весна народів»).

Друга причина «відносного спокою» — посилення колоніалізму та імперіалізму. Замість того, щоб воювати за землі в Європі, європейці вирушали «колонізувати» інші частини світу. Щоправда, зміст явища «колонізації» дещо змінився. Тепер це означало не відкриття та заселення нових територій, а радше перерозподіл наявних колоніальних володінь, їх облаштування до комфортного життя населення із метрополій.

У другій половині XIX ст. розпочалася серйозна боротьба між європейськими державами за колонії в Африці, Азії та Океанії. Особливо загострювалися протиріччя між Великою Британією та Німеччиною. Для Німеччини, економіка якої стрімко зростала після об'єднання, вкрай важливим було здобуття колоній як джерел сировини та проникнення на світові ринки збуту товарів. Однак вона дещо спізнилася — на момент проголошення Німецької імперії «світовий колоніальний пиріг» уже був поділений. І найбільшою його часткою володіла Велика Британія, яка прагнула не допустити молодого конкурента — Німеччину — до своїх колоній. Суперники шукали собі союзників. На початку 80-х рр. XIX ст. розпочалася нова доба міжнародних відносин — доба військово-політичних союзів.

Військово-політичний союз (блок) — союз або угода держав з метою спільних дій для досягнення політичних, економічних і військових цілей.

Троїстий союз

Роки існування: 1879–1915 рр.

Склад: Німеччина, Австро-Угорщина та Італія.

Особливість: спрямований проти Французької Республіки, Російської імперії та Великої Британії. Договір оборонного характеру. Він передбачав, що у випадку нападу двох або кількох великих держав на одного з учасників Троїстого союзу у війну з ними вступають усі учасники договору. У випадку нападу однієї з великих держав, дві інші зобов'язувались зберегти сприятливий нейтралітет. Виняток робився лише для Французької Республіки: у випадку її нападу на одну з країн союзу, всі інші розпочинали спільну боротьбу проти неї.

Для протидії Троїстому союзу Велика Британія, Франція та Російська імперія сформували союз, який увійшов в історію під назвою Антанта.

Антанта

Роки існування: 1907–1918 рр.

Склад: Велика Британія, Франція, Російська імперія

Особливість: Велика Британія не мала жодних зобов'язань перед своїми союзниками — Францією та Росією. Спільного договору між трьома державами не було до початку Першої світової війни. Антанта існувала на підставі двох окремих договорів — англо-французького (1904) та англо-російського (1907).

Військово-політичні союзи замислювалися суто для оборони. Але через прагнення військової переваги та намагання залякати ворога учасники розгорнули «гонку озброєнь».

Чисельність армій і витрати на їх утримання (1904)

Країна	Чисельність військ	Військові витрати, млн фунтів стерлінгів
Росія	1 100 000	39,4
Німеччина	606 866	36,6
Велика Британія	209 460	29,2
Франція	575 000	28,0
Австро-Угорщина	361 770	17,6
Італія	221 085	9,7
Туреччина	280 000	7,8

(Складено за: Herrmann David G.: *The Arming of Europe and the Making of the First World War.* — Princeton, 1996. — P. 234; Stevenson David: *Armaments and the Coming of War. Europe, 1904-1914.* — Oxford, 1996. — P. 8)

Уряди країн готували свої народи до збройного зіткнення. Відтак, створення військових блоків не тільки не убезпечило світ від війни, а навпаки, — прискорило її.

Прагнення наново розділити світ стало ще однією причиною майбутньої війни. Про це свідчать міжнародні кризи (марокканська, боснійська) і локальні війни (американо-іспанська, англо-бурська, балканські та ін.), які виникали на периферії Європи або в інших частинах світу. Прикладом впливу локального конфлікту на глобальні міжнародні відносини можуть слугувати Балканські війни.

Алгоритм аналізу історичної події:

- Що за подія була?
- Коли і де вона сталася?
- Хто був у ній залучений?
- Чому ця подія важлива для історії?

Приклад аналізу:

Балканські війни — це серія національно-визвольних воєн, що відбувалися на Балканському півострові упродовж 1912–1913 рр. Їх учасники Греція, Сербія, Чорногорія, Болгарія, Османська імперія, Македонія. Згодом у них будуть втягнуті Австро-Угорська та Російська імперії.

Чому ж вона важлива для історії? Країни Балканського півострова визволили терени Європи від Османського панування та домоглися незалежності. Але вони не спромоглися самостійно вирішити територіальні суперечки і залучили до конфлікту інші світові держави (Російську та Австро-Угорську імперії). Обидві країни були частиною конкуруючих військово-політичних блоків тож це лише загострило ситуацію — і Балкани перетворилися на «порохову діжку Європи», яка рано чи пізно мала вибухнути.

Узагальнимо. Міжнародні відносини у другій половині XIX ст. зазнали суттєвих змін: у Європі спостерігався відносний спокій, а в інших частинах світу вирували війни. Європа поділилась на два ворожі військово-політичні блоки — Троїстий союз і Антанту. Разом із ними розділився і світ, адже учасники союзів мали численні колонії. Великі держави готувалися до нової війни. Війни за поділ уже поділеного світу.

Практичне завдання

1. Робота з історичним документом

З англійського журналу «Сатердей рев'ю» (1897 р.)

О. фон Бісмарк уже давно визнав, що ... в Європі існують дві великі непримиренні, спрямовані одна проти одної сили, дві великі нації, яким хотілося б увесь світ перетворити на своє володіння та отримувати з ньо-

го торговельну данину, — Англія... і Німеччина... Німецький комівояжер та англійський мандрівний торговець... навперебій змагаються в кожному куточку земної кулі. Мільйон дрібних сутичок створює привід до найбільшої війни, яку будь-коли бачив світ. Якби Німеччину було б завтра зрівняно із землею, то післязавтра не знайшлося б у світі жодного англійця, який не став би від цього багатшим.

Запитання до аналізу:

- Про що розповідається у цьому уривку?
- Які цілі ставили перед собою «дві великі непримиренні нації»?
- Чи погоджуєтесь ви із цим твердженням? Відповідь аргументуйте.
- Подумайте, за яких умов можна було досягнути компромісу між цими країнами? Складіть поетапний план досягнення порозуміння.

Рекомендовані джерела

1. Сайт «Порохівниця». Д. Дзюба. Антанта — кривава згода проти України. URL:
<https://porokhivnytsya.com.ua/2018/03/20/antanta-bloody-conspiracy-against-ukraine/>
(26.03.2021)